

Destan û Hikayeyên Gelêrî: Niqaş û Nirxandinek Li Ser Cureyên Edebiyata Kurdî ya Gelêrî

Epos and Folk-romance: A Discussion and
Evaluation of the Genres of Kurdish Folk Literature

Necat KESKÎN

Necat KESKÎN | <https://orcid.org/0000-0003-0884-1309> | necatkeskin@gmail.com
Assoc. Prof. Mardin Artuklu University, Institute of Living Languages in Türkiye, Kurdish
Language and Culture Department, Mardin, Türkiye

Citation:

Keskin, N. (2025). Destan û Hikayeyên Gelêrî: Niqaş û Nirxandinek Li Ser Cureyên Edebiyata Kurdî ya Gelêrî. *Nubihar Akademi* 23, 101-122. DOI: 10.55253/2025.nubihar.1698482..

Submission Date	13.05.2025
Acceptance Date	27.06.2025
Publication Date	30.06.2025
Article Type	Research Article
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes – İntihal.net
Conflicts of Interest	There is no conflict of interest between the author and any parties in the article.
Complaints	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing in the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 .

Puxte

Mijara vê gotarê di çarçoveya niqaşên derbarê cureyê de nixandina gengeşiya binavkirina “hikayeyên gelêrî” û “destan”ê ye di edebiyata kurdî ya gelêrî de. Mijara cureyan û binavkirina wan di nav xebatên folklorê de mijareke giring e. Hîna di destpêka xebatên folklorê yê sed sala 19mîn de, di kongreyan de ev mijar tîni niqaşkirin û ceribandîni polînkirinan jî tîni dîtin. Li ser berhevkariyên berfireh ên cîhanê û bi nêrîni teorîk ên nû, di salên 1950î û vir de û bi taybetî jî di salên 70yî de ev niqaş berfireh dibin, gotar û pirtûk tîni weşandin. Ev xebat û nêrîni folklor nasên navnetewî ji bo yê kurdî jî dê sîdewer bin. Herçiqas dîroka xebatên folklor û edebiyata kurdî ya gelêrî bigihije destpêka sed sala 20emîn jî û di vê navberê de berhevkari bê kirin jî, niqaşên derbarê mijara cureyê de zêde xuya nakin. Li hêla din, li Tirkîyeyê bi avakirina beşên Ziman û Edebiyat/Ziman û Çanda Kurdî re xebaten akademîk ên tînkildarî folklor û edebiyata kurdî ya gelêrî jî zêde dibin û di vê çarçoveyê de jî hewldan û ceribandîni binavkirin û polînkirina cureyan jî xuya dibin. Di van xebatan de bi taybetî mijara binavkirin û polînkirina destan û hikayeyên gelêrî serdest e. Di vê xebatê de pêşî me bi giştî berê xwe da niqaşên derbarê cureyê di qada folklorê de. Piştî jî me tînkildarî mijarê rewşa edebiyata kurdî ya gelêrî bi kurtasî nixand. Hewldan û ceribandîni binavkirin û polînkirina vegêranên gelêrî û bi taybetî ya destan û hikayeyên gelêrî di vê çarçoveyê de hatine nixandin. Dîsa di vê çarçoveyê de bi sîdwergirtina ji xebatên folklor nasên cîhanê û gelên cîran em li ser gengeşiya binavkirina “destan” û “hikayeyên gelêrî” rawestiyan, me xebatên vê dawiyê yê tînkildarî mijarê nixandin û herweha nêrîni xwe anîn zimên. Di dawî de jî ji bo proseya binavkirin û polînkirina cureyên edebiyata kurdî ya gelêrî me pêşniyazên xwe rêz kirin.

Peyvên Sereke

Folklor, cure, Edebiyata Kurdî ya Gelêrî, destan, hikayeyên gelêrî.

Abstract

The subject of this article is to evaluate the controversy over the des of “folk-romance” and “epos” in Kurdish folk literature within the context of the debates about genre. The issue of genres and their naming is an important issue in folklore studies. Even at the beginning of folklore studies in the 19th century, these issues were discussed in congresses and attempts of classifications were also seen. Based on extensive collections from around the world and with new theoretical perspectives, in the 1950s and especially in the 1970s, these discussions expanded, and articles and books were published. These works and views of international folklorists will also be beneficial for Kurdish folklorists. Although the history of Kurdish folklore and folk literature studies reaches back to the beginning of the 20th century and collections have been made during this period, discussions on the subject of genre do not appear much. On the other hand, with the establishment of the Departments of Language and Literature/Kurdish Language and Culture in Turkey, academic works related to Kurdish folklore and folk literature have been also increasing, and in this context, attempts and experiments to name and classify genres are also appearing. In these works, the topic of naming and classifying folk-romances (hikaye) and epos (destan) is particularly dominant. In this work, we first turned to the discussions about the genre in the field of folklore in general. Then, we briefly evaluated the situation of Kurdish folk literature in relation to the subject. The attempts and experiments to name and classify folk-romance and epos in particular have been evaluated in this context. Again, in this context,

by benefiting from the works of folklorists from around the world and close-by, we focused on the controversy over the naming of “folk-romance” and “epos”, we evaluated recent works on the subject, and also expressed our own views. Finally, we have listed our proposals for the process of naming and classifying the types of Kurdish folk literature.

Keywords

Folklore, genre, Kurdish Folk Literature, epos, folk romance

Destpêk

Li Tirkîyeyê, damezirandina Enstîtuyên Zimanên Zindî û vekirina beşên Ziman û Edebiyat /Ziman û Çanda Kurdî rê vekir ku li van saziyan ziman, edebiyat û çanda kurdî di asteke zanistî û teorîk de jî bê vekolan.¹ Yek ji van qadan jî xebatên folklorê kurdî ye û ji wê demê heya niha xebatên curbicur hatine kirin.² Bêguman wekî her qadeke zanistî di vê qadê de jî nîqaş û nêrînên curbicur derdikevin û herweha pirs-girêkên têkildarî qadê jî xuya dibin. Ji bo xebatên folklorê kurdî ev pirs-girêk li cihekî din wekî a) pirs-girêkên akademîk b) pirs-girêkên têkildarî sazîbûnê û c) pirs-girêkên sepanî hatibûn polînkirin (bnr. Keskin, 2022). Di nav pirs-girêkên akademîk de jî yek ji yên sereke binavkirina cureyên edebiyata gelêrî ye. Ji ber rewşa kurdan û statuya wan a gelemperî avabûn û geşbûna akademiya kurdî jî bi derengî ketiye. Bi vê yekê re têkildar, di nav xebatên kurdî de derbarê bikaranîna “têgeh” an û bi mijara me re eleqedar derbarê binavkirina cureyên edebiyata gelêrî lihevhatineke gelem-perî pêk nehatiye. Herweha ev yek ji aliyê din ve têkildarî pirnavbûna cureyan e ku li herêmên cuda yên kurdan tên bikaranîn. Ji bo heman vegotin/vegêranê carinan binavkirinên cuda wekî çîrok, xeberoşk, mesele, hikayet tên bikaranîn. Ev yek di nav gel de û di bikaranîna rojane de dibe ku asayî be, lê ji bo xebatên akademîk û bi tay-betî jî yên berawirdkirinê pirs-girêkan bi xwe re dertîne.

Edebiyata gelêrî beşeke sereke ya qada folklorê ye. Heta gelek caran folklor û edebiyata gelêrî wekî heman qadê hatine nirxandin û îro hîn jî carinan ji dêvla hevdu ve tên bikaranîn. Ev yek jî tiştekî bi dîroka “folklor”ê bi xwe ve girêdayî ye, ji ber ku xebatên têkildarê folklorê berî her tiştî bi lêkolîn û berhevkerinên cureyên edebiyata gelêrî dest pê kirin. Birayên Grimm ên Elman berî her tiştî berê xwe dan edebiyata gelêrî ya Elmanan da ku wî “rihê gel” ku Herder teorîze kiribû, bibînin.³

- 1 Ev pêvajoyê di çarçoveya “akademiya kurdî” de bûbû mijara xebateke din (bnr. Keskin, 2018a). Dîsa xebatên bibliyografîk ên tez û gotarên di vê maweyê de li van beşan hatine kirin jî girîng in ku bi rêya wan mirov dikare vê geşadanê bibîne. Ji bo hinek ji van xebatan bnr. Aykaç, Y., Güzel, Ş., & Çakar, S. (2019); Ertekin, M. Z., & Güzel, Ş. (2019); Yıldırımçakar, Z., Güzel, Ş., & Çakar, S. (2021). Herweha ji bo sazî û dezgehên têkildarî folklorê jî bnr. Subaşı (2022).
- 2 Xebatên folklorê kurdî xwedî dîrokeke dirêj e û mijareke berfireh e ku çarçoveya gotarê derbas dike. Lê ev mijar bi berfirehî di xebatên din de hatiye nirxandin, lewma me pêwîstî nedît careke din dubare bikin. Ji bo agahiyên berfireh derbarê mijarê de bnr. Pertev (2018); Keskin (2019); Subaşı (2022a).
- 3 Ji bo fikrên Herder û têkiliya wan bi folklor û netewebûnê re bnr. Wilson (1973); van der Bergh (2018); Zengin (2020).

Piştî binavkirina qada “folk-lore” jî dîsa giranî li ser edebiyata devkî ye ku di nav kom û gundên ji bajaran dûr de didome. Herçiqas bi demê re ev nêrîn biguhere û qada folklorê berfirehtir bibe jî dîsa edebiyata gelêrî cihekî sereke û giring di nav vê qadê de digire.⁴ Berfirehbûna qadê bi xwe re niqaşên nû jî tîne ku vê yekê mirov dikare di nêrîn an jî teoriyên folklorê de jî bibîne. Pê re jî xebat û niqaşên derbarê “cure” (genre) dest pê dikin.

Lê careke din bal bêhtir li ser edebiyata gelêrî û cureyên têkildarî wê ne. Mirov dibîne ku careke din li wir folklore bêhtir di wateya edebiyata gelêrî de hatiye bika-ranîn, an jî bal bêhtir li ser wê ye. Wekî nimûne navê xebata Ben-Amos *Folklore Genres* (Cureyên Folklorê) bû, lê dîsa jî dikare bê gotin ku wateya folklorê ya pêşî careke din “edebiyata gelêrî” bû. Di vir de niqaşên derbarê “cure” (genre) dest pê kirin.

Dikare bê gotin ku niqaşên derbarê “cure” û “cureyên folklorê” di salên 60î û 70yî de zêde dibin. Di van deman de, wekî Ben-Amos jî dibêje, “têgeha cureyê di folklorê de pozisyoneke navendî digire” (1976a, r. x). Ev yek bi berfirehbûna xebatên folklorê û herweha bi damezirandina beşên folklorê li zaningehên Emerîkayê ve jî girêdayî xuya dike. Dîsa di heman cihî de Ben-Amos dibêje ku baldayina li ser “cure” yan di weşanên folklorê de berdeewamiya rasterast ya asta herî pêşî- karê berhevkirinê- ya lêkolînê ye.

Li gorî vê yekê û li gorî xebatên heyî dikare bê gotin ku folklorê kurdî jî hin bi hin ji asta berhevkarîyê derdikeve û ber bi asta niqaşên teorîk ve diçe. Lê xebatên ku her diçe zêde dibin pewîstîyeke bi niqaşên teorîk, binavkirin û polînkirina keres-teyên hatine berhevkirin jî derdixe meydana. Ji aliyekî ve karên berhevkirinê divê bênavber bidomin, lê li aliyê din xebatên têkildar ên wekî binavkirin, pênasekirin, polînkirin jî werin kirin da rêya xebatên berfirehtir vebe.

Di vê gotarê de em dê hewl bidin ku di vê derbarê de niqaşa li ser li ser hinek cureyên edebiyata gelêrî, destan û hikayeyên gelêrî, berdeewam bikin. Pêşî em ê bi giştî behsa niqaşên li ser cureyê di nav xebatên folklorê de bikin û piştê di derbarê mijarê de bi kurtasî li rewşa edebiyata kurdî ya gelêrî binêrin. Paşê jî xebatên dawî yên derbarê binavkirina “cure”yên edebiyata kurdî ya gelêrî binirxînin û di dawiyê de jî li ser gengeşiya derbarê “destan” û “hikayeya gelêrî” de fikrên xwe bibêjin.⁵

4 Wekî mînak xebata William Boscom a bi navê “The Forms of Folklore: Prose Narrative” (Formên Folklorê: Vegêranên Pexşankî) dikare bê dayîn (bnr. Bascom, 1965). Herweha, xebata bi navê “Folklore Genres” (cureyên folklorê) ku Ben-Amos editoriya wê kiriye bi tevahî berê xwe dide nêrîn û niqaşên têkildarî edebiyata gelêrî (Bnr. Ben-Amos, 1976).

5 Li vir bi kurtasî behsa paşxaneya vê gotarê jî divê em bikin da ku mebest û armanc û hedefa gotarê baş bê famkirin û zelal bibe. Ev mijar berî xebata bi navê “Folklor û Edebiyata Gelêrî” wekî reşnivîs hatibû amadekirin, lê ji ber ku di xebata navborî de me nêrînen xwe -bi kurtasî jî be- parve kiribûn, wekî reşnivîs ma. Piştî wê, niqaşên din yên derbarê mijarê de hatin weşandin (Kaplan, 2022; Subaşı, 2024a; Atti, 2024; 2025). Lewma pêwîstî çêbû ku em wê reşnivîsê wekî gotar careke din binivîsin û beşdarî niqaşan bibin.

Di vê çarçoveyê de jî em ê ji xebatên folklorên gelên cîran, ji ber mijarê bi taybetî yên Tirkî-⁶ û yên navneteweyî sûd wergirin û herweha rexne, nirxandin û nêrînên xwe yên derbarê xebatên dawî, yên Kaplan (2022) û Subaşî (2024a), jî bînin ziman.

Di nav xebatên folklorê de nîqaşa li ser cureyan

Binavkirin û diyarkirina cureyan berî her tiştî ji bo polînkirin û famkirina ke-resteyên folklorê û bi taybetî jî ji bo yên nimuneyên edebiyata gelêrî gelekî giring e. Herweha ji bo xebatên berawerdî jî ev yek giring e, ji ber ku tiştên xwedî heman taybetiyan dikarin bîn berawirdkirin.

Polînkirin ji bo famkirinê ye, ji bo vekolînê kûrtir e. Wekî mînak li muzeyêkê, an jî li pirtûkxaneyekê pirtûk an jî heyberên li muzeyê, li gor naverok, şêwe, form û hin- nek taybetiyên xwe li cem hev kom dibin. Ji bo yekî ne di nav vî karî de dibe ku hemû tevde “pirtûk” bin, lê ji bo yekî di nav kar de, her yek ji wan “pol”ekê ava dike. Cure jî di edebiyata gelêrî de xwedî heman bandor û encamê ye. Binavkirin an jî pênase- kirina cureyan bi tevahî ji bo qada folklorê jî giring e wekî Dundes îfade dike; “Heya hemû cure an formên folklorê bi teqezî neyên ravekirin [binavkirin], folklor wekî disîplînekê dê bi awayekî bêkêmasî neyê pênasekirin” (Dundes, 1980, r. 20).

Navên ku cureyan pênase dikin bêguman ew peyv in ku di nav ziman de cih digi- rin, di zimanê rojane de tên bikaranîn. Mît, efsane, destan, çîrok hwd. lê bi geşedanên teorîk û berfirehbûna qada folklorê re her yek ji wan bû termeke zanistî ku çarçove û sînorên wan kêm zêde diyarkirî ne. Jixwe “cure” ew e ku hinek taybetiyan di nav xwe de dihevine û di qada xwe ya zanistî de wateya wê zelal e (Ben-Amos, 1976a, r. xiii).

Ligel vê baldayînê dîsa jî wekî Alan Dundes (1980) dibêje pênasekirina *cureyê* karekî gelekî zehmet e. Lêbelê, herçiqas zehmet be jî diyarkirina wan/polînkirina wan di bin navekî de, dîsa jî pêwîstiya qadê rê dide ku li gorî taybetiyan ew di bin banê hinek navên “analîtîk” de bîn polînkirin. Bascom di gotara xwe de gelek mî- nakên ji gelên cuda dide ku ji bo vegêranên cuda navên cuda bi kar tînin, lê dîsa jî li gorî wî, herçiqas nav cuda bin jî ew dikarin di bin banê têgehên analîtîk de bîn polînkirin (bnr. Bascom, 1965).

6 Bi taybetî yên Tirkî, ji ber ku yên di vê babetê de nêrînên teorîk pêşkêş kirine ew in. Zêdeyî sed sal e ku bi rêya saziyan xebatên berhevkarîyê kirine, beş damezirandine, kovar derxistine, têkildarî folklorê xebatên wergerê kirine û nêrînên teorîk pêşkêş kirine. Têgehên wan jî dikare bê gotin ku ji bingeha hevpar e; wekî hikaye/hikayet, destan, masal/ mesel û hwd. Sedemêke din jî ew e ku mînakê folklorên Tirkî ên navborî ji derdoreke hevpar e ku kurd û tirk bi hevdu re an jî nêzî hev dijîn. Li aliyê din, di nav cîhana erebî de jî navên wekî Hasan El-Shamy û Saad A. Sowayan hene. El-Shamy bêtir bi xebatên xwe yên derbarê motîfan navdar e (1995) û Sowayan jî derbarê vegêranên devkî yên erebî xebitiye (1992). Herweha wekî El-Shamy jî dibêje “li cîhana erebî heya niha [2017] beşeke serbixwe ya folklorê tune ye” (El-Shamy, 2017). Ji aliyê din ve, mijara li vir tê nîqaşkirin di nav xebatên wan de zêde cih nagire, lê behsa hinek cureyên din dikin wekî, sirah, siyer, malhamah... (bnr. El-Shamy, 2018). Lewma jî ji aliyê mijara me ve mînak û nêrînên folklorên Tirkî bêtir guncav e.

Niqaşên derbarê *cureyê* (genre-janr) di tevahiya dîroka folklorê de dikare bê dîtin. Hîna di destpêka xebatên folklorê de em rastî hewldana pênase û polînkirina vegêranên gelêrî ya Birayên Grimm tên. Xebatên wan ên sereke yên bi navê Deutsche Mythologie- Mîtolojiya Elman (1835); Deutsche Sagen- Efsaneyên Elman (1816-1818); û Kinder- und Hausmarchen- Çîrokên Malê û Zarokan (1812-1815) bi awayekî hewldana binavkirin û polînkirina cureyên edebiyata gelêrî ne û di heman demê de nêrîna wan a derbarê curebûna vegêranên gelêrî jî nîşan dide (bnr. Bascom, 1965).

Herweha, di metnên kongreyên pêşî yên folklorê de jî niqaş û hewldana dabeşkirina van cureyan hebû. Di salên 1950î de bi taybetî xebata André Jolles a bi navê “Einfache Formen” (Formen Basît) jî hewldaneke bi vî rengî ye. Lê dikare bê gotin ku di salên 60-70yî de berbelav bû û wekî Ben-Amos dibêje têgeha cure êdî cihekî navendî bi dest dixê, nifuzî perwerde, weşan û lêkolînan dike (Ben-Amos, 1976a, r. x).

Li gorî Ben-Amos (1976a, r. xv), ji destpêka xebatên folklorê ve cure (janr-genre) di çar wateyan de hatiye bikaranîn;

1-Kategoriyên dabeşker

Di destpêka xebatên pêşî yên folklorê de ji bo ji rewşa kaotîk bikarin pergalekê ava bikin folklornas ketin pey dabeşkirinê û di vê çarçoveyê de jî xwestin cureyên heyî di bin hinek kategoriyên “îdeal” de dabeş bikin. Ben-Amos, Stith Thompson, Carl W. Sydow û Vladimir Propp wekî sê zanyarên sereke yên sedsala bîstan dinirxîne ku hewl dane pergaleke dabeşkirinê ava bikin (r. xvi).

2-Formên domdar

Bêhtir zanyarên parêzgerê teoriyên peresendparezî, fonksiyonî, û binyadî dibêjin ku “cure” di folklorê de kategoriyeke domdar e. Malinowski di nav teoriya xwe ya fonksiyonî de cureyan wekî hebûnên aktîf dibîne. Cure jî wekî hêmanên din ên di nav çandê de hevkariya hebûn û berdwamiya koma civakî dikin. Mît, efsane, çîrok bi giştî amûr in ku pêwîstiyên civakî û rûhî bi cih tînin (veg. Ben-Amos, 1976a, r. xxiv).

Nêzîkaiya binyadî-morfolojîk jî bawer dike ku cure di nav tradîsyona devkî de hene. Armanca vê nêrînê ew e ku taybetiyên cuda yên her cureyekê, têkiliyên wan bi hevdu re û kapasîteya wan ya cudaker di nava tradîsyona devkî de derxe meydanê.

Yek ji alîgirê vê nêrînê Alan Dundes dibêje ku “wekî zanistekê pêwîstiya sereke ya folklorê şayesandina (teswîrkirin) binyadî ya hemû cureyên folklorê ye” (veg. Ben-Amos, 1976a, r. xxvi). Û tevî Robert Georges dibêje ku “armanca yekser ya tehlîla binyadî ya folklorê pênasekirina cureyên folklorê ye”. Dibêjin ku carekê ev cure hatin pênasekirin, vê gavê dê pîrsgirêkên fonksiyonên şeweyên folklorê di nav çandên taybet de jî bêhtir werin famkirin. (r. xxvi).

3-Formên vediguherin

Li gor nêzîkaiya dîroka şaristaniyê cure jî diguherin û ji formên sade ber bi formên tevlihev (complex) her di nav guherînekê de ne. Andre Jolles wekî nunerê vê

nêrînê tê dîtîn. Jolles teoriya xwe ya teşegirtin û veguherînê li ser sê fikrên bingeîn dadimezrîne;

-Ziman di bin şert û mercên diyar de xwedî qebiliyeta veguhartina peyvvan bi forman e. Ev pêvajoya bingeha çalakiyên zihnî ye.

-Peyv teşe digirin ku dibin navenda wateya qadekê.

- Cure vediguheze şêweyeke nû ya tevlihev.

Li gor hinek nunerên vê nêrînê cure di nav şert û mercên jiyanê de û di nava demê de vediguhezin formeke nû. Mît an jî destan, efsane bi demê re li gor şert û mercên civakî dikarin veguhezin çîrokan (Märchen).

Di vê veguherînê de stranên jiberkirî yên di salonên qralan de tînin gotin dibin lorîkên di odeyên zarokan de. Bard vediguherin pîrejin an jî kesên ku lorîkan dibêjin. (veg. ji Jolles 1965, Ben-Amos, 1976a, r. xxviii).

4-Formên dîskursê

Li gor vê nêrînê her cureyek xwedî taybetiyên xwe yên retorîk, ferheng, meyl (tebîet), zimanekî teswîrê, karakter, û wateyeke sembolîk e ku wê di nav tradîsyona devkî de wekî şêweyeke diskursê ya cuda nîşan dike (r. xxx).

Ev nêrînên derbarê cure (genre-janr), nêrînên akademîk in ku hewldana pênasîkirina cureyên folklor û edebiyata gelêrî ne di çarçoveya avakirina hinek kategoriyan analîtîk. Wekî, dîsa di gotara xwe ya li ser *Kategoriyan Analîtîk û Cureyên Etnîkî* de Ben-Amos dibêje ku hewldanên akademîk ên ji bo xebatên folklorê li ser bingehekan zanistî ava bikin çar rê şopandine; tematîk, holîstîk, arketîpî, û fonksiyonî û her yek ji wan jî bi hêviya pênasîkirina cureyê di dawiya rêya xwe de hewl daye (Ben-Amos, 1976b, r. 216). Lê di vê rêyê de divê binavkirinên xwecihî û zimanî jî neyên paşguhastin.

Di vê çarçoveyê de hêja ye mirov gotara Şeref Boyraz a bi navê *Sözlü Anlatıların Sürekliliği Üzerine Düşünceler* (Nêrînên Derbarê Berdewambariya Vegotinên Devkî) bibîr bîne ku li gorî wî vegotinên gelêrî bê navber dewam dikin, lê bi demê re û li gorî şert û mercên çandî-civakî bi nav, şêwe û naverokên din (Boyraz, 2008). Ev nêrîn hem di çarçoveya “formên domdar” û hem jî di çarçoveya “formên vediguherin” de dikare bê nirxandin. Li gorî Boyraz, vegêranên gelêrî wekî mît, efsane, destan, hikayeyên gelêrî, menqibe li gorî şert û mercên çandî-civakî yên mirovahiyê derketine holê. Vê yekê mirov dikare di çarçoveya pêwîstiyên civakî de jî binirxîne.

Di vê navberê de berî ku em derbasî niqaşên derbarê cureyên kurdî bibin, em yê tirkî jî bi kurtasî bi bîr bînin ku tîkildarî heman kaniya rojhilata navîn in. Xebatên akademîk ên folklorê tirkî, li ser berhevkarîyên berfireh hîna di salên 1930î de niqaşên derbarê cure û polînkirina edebiyata tirkî ya gelêrî dest pê dikin (bnr. Jansen, 1961) û herweha bi saya folklorên di qada navneteweyî de navdar ên wekî Pertev Naili Boratav û İlhan Başgöz jî kêmkirina zêde konsensusê ava dibe. Di vê çarçoveyê de xebatên Boratav yê derbarê edebiyata tirkî ya gelêrî û bi taybetî jî ya

bi navê *Halk Hikayeleri ve Halk Hikayeciliği (Hikayeyên Gelêrî û Hikayebêjiya Gelêrî)* ku di sala 1946an de hatibû weşandin xwedî roleke sereke ye di avabûna vê konsensusê de.⁷ Beşên folklor û edebiyata gelêrî yên Tirkiyeyê dikare bê gotin ku li pey vê konsensusê xebatên xwe dewam dikin. Herweha ji salên 1990î ve jî bi rêya tevgera wergerên xebatên folklorê yên biyaniyan jî xebatên xwe bi pêş ve dibin.⁸

Hewldan û niqaşên polînkirina edebiyata kurdî ya gelêrî

Xebatên edebiyata gelêrî yên kurdî ji zû de ye tîr kirin, yên Qafqasan, yên li Şamê, yên Kurdistanê Iraqê û yên Îranê gelek in. Di nav wan de bi taybetî niqaşên li ser cureyan tune bin jî ji polînkirina mînak mirov wê hewldana wan tê derdixe. Ev hewldan hîna di nav rûpelên *Hawarê* (bnr. Pertev, 2017) û piştî jî di nav rûpelên *Roja Nû* de dikarin bên dîtin (bnr. Keskin, 2018).

Ji aliyê din ve hewldana Celîlê Celîl û Ordîxanê Celîl jî divê bê bibîranîn ku di xebatê bi navê *Zargotina Kurdan* de kirine. Birayên Celîl berhevkerinên xwe di bin hinek sernavan de dabeş kirine ku vê yekê mirov wekî hewldaneke polînkirinê jî dikare binirxîne (Celîl & Celîl, 1978/2013).

Ji aliyê din akademîsyenên kurdên Kurdistanê Iraqê û Îranê wekî Resul (2010) û Qazî (2007) jî li gorî xwe hinek xebat kirine û hewldaneke polînkirinê li cem wan jî xuya dibe (bnr. Subaşı, 2024a).

Li Tirkiyeyê ji 2009an û pê de li zanîngehan beşên kurdî hatin vekirin. Di bin banê Enstîtuyên Zimanên Zindî de Şaxên Makezanista Ziman û Çanda Kurdî û di bin banê Fakulteyên Edebiyatê de jî beşên Ziman û Edebiyata Kurdî hatin vekirin ku berê xebatên akademîk ên kurdî vekir. Bi vê yekê re xebatên akademîk ên folklorê kurdî û di nav wan de hewldanên pênasekirin û polînkirina folklorê û cureyên edebiyata gelêrî jî geş bûn. Yek ji wan jî xebatê me ya bi navê *Folklor û Edebiyata Gelêrî* ye ku di nav de ji aliyekî ve ceribandineke dabeşkirina beşên folklorê bi giştî û ji aliyê din ve jî polînkirineke edebiyata gelêrî û cureyên edebiyata gelêrî cih digire. Di vê xebatê de edebiyata kurdî ya gelêrî li ser mînakên ku berê hatine kirin û li ser mînakên derdorê – û yên tirkî- bi giştî wekî a) vegotinên gelêrî b) helbesta gelêrî c) cureyên derveyî wan hatibû dabeşkirin ku di bin her serenavekî de jî cureyên edebiyata gelêrî hatibûn tesnîfkirin (Bnr. Keskin, 2019, bi taybetî beşa 3yem û 4em). Xebatên Kaplan

7 Piştî ku ji ber sedemên polîtîk mecbûr dimîne derdikeve derve, xebatên xwe li derveyî Tirkiyeyê jî dewam dike. Herweha xwendekarê wî İlhan Başgöz jî li pey şopa Boratav li ser heman mijaran, "hikayeyên gelêrî" dixebite. Ew jî ji ber sedemên polîtîk di salên 1960î de derdikeve derveyî Tirkiyeyê û li wir xebatên xwe yên derbarê folklorê dewam dike. Li ser berhevkarîyên xwe yên li derdora Erzurum û Qersê, li Zanîngeha Indiana ya Emerîkayê li ser "struktura hikayeyên gelêrî" dixebite. Ji bo hinek agahîyan bnr. Beylerbeyi (2008). Herweha kovara Folklor/Edebiyat li ser navê wî di 2019an de hejmareke taybet derdixe. bnr. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/fe/issue/50278> (06.05.2025).

8 Di vê çarçoveyê de kovara Milli Folklor ku di sala 1989an de dest bi weşanê dike cihekî giring digire di vê geşadanê de. Ji bo kovarê û arşîva kovarê bnr. <https://www.millifolklor.org.tr/> (06.05.2025).

(2019; 2022) û ya Subaşı ya vê dawiyê (2024a) jî di vê çarçoveya ceribandina binavkirin û polînkirina cureyan de dikarin bîn nirxandin.⁹ Bi taybetî jî derbarê mijara *hikaye û destanan* de ku mijara vê gotarê ye jî. Lewma jî ev gotar wekî rexne, nirxandin û bersivdayîneke li beramberî van xebatan û bi taybetî jî -ji ber ku ji aliyê binavkirin û polînkirinê ve ya herî dawî ye- ya Subaşı (2024a) jî ye.¹⁰

Nîqaşêk li ser Cureyan: Hikaye an Destan?

Wekî li jor jî amaje pê hate kirin, li Tirkîyeyê heya salên dawî derbarê binavkirin û polînkirina cureyên edebiyata gelêrî de nîqaşên berfireh ên akademîk tune bûn û bi giştî vegêran/vegotinên gelêrî yên kurdî, ji bilî çîrokan, di bin navê “destanên kurdî” de dihatin çapkirin û belavkirin (wekî mînak bnr. Berbir, 2013). Meyla kurdan li ser bikaranîna “destan”ê bû ji ber ku hesteke romantîk jî di vê bikaranînê de heye. Di heman çarçoveyê de xebatên akademîk jî tên dîtin (Filiz, 2014).¹¹ Dibe ku di vê meylê de bandora xebatên biyaniyan jî hebe, ji ber ku wê demê hinek vegotin wekî “epîk” hatine tomarkirin. Wekî mînak di berhevoka Mann de (1906) hemû berhemên helbestkî an jî helbest-çîrokî têkel di bin banê “epische gesange” hatine tomarkirin.

Wekî tê zanîn di Folklor û Edebiyata Gelêrî de li ser bingeheên nêrînên folklor-nasên biyanî û lîteraturê wekî Oinas, Boratav, Başgöz, Chyet, û Ordîxanê Celîl *hikayeyên gelêrî û destan* wekî du cureyên cuda hatibûn nirxandin û polînkirin (bnr. Keskin, 2019, r. 177-200). Di vê çarçoveyê de vegotinên ku bi piranî menzûm, li ser qehremanî û nasnameyeke netewî ava bûne; angî şerê “em” û “yên” din vedibêjin wekî *destan* (epos); yên piranî têkel (helbest-çîrokî), û çî evîni çî qehremanî çîrokan “nav-civakê” vedibêjin wekî hikayeyên gelêrî hatibûn binavkirin. Ji bo vê cudakirinê jî pênameya Chyet a destanê (epic) wekî referans hatibû dayîn;

Epîk, ji komek vegotinên têkildarî dîroka gelekî, ji destpêkê heta wextekî diyar in. Epîk di nav xwe de mît û efsaneyan jî vedihewînin (...) Di epîkê de temaya ku tê dubarekirin ew şer e ku ji hêla lehengê netewî li dijî dijminên derve tê kirin (Chyet, 1991, r. 77).

Herweha ji bo cudakirina van cureyan jî Chyet analîza binyadî ya Başgöz (1989) ku ji bo yê “tirkî” pêşniyaz kiribû û ceribandibû, li ser 18 varyantên cuda yê Mem û Zînê tetbîq dike. Ev analîza binyadî ya Başgöz ku Chyet adapteyî *Mem û Zînê* kiribû ji 3 ast û 6 mijarên sereke pêk tê û bi kurtasî wiha ye:

9 Arîşeya pîrnabûna cureyan di kurdî de bûye mijara xebateke din jî. Bnr. Subaşı (2022b).

10 Xebatên Atlî (2024; 2025) ji ber ku bi taybetî ne li ser binavkirin û polînkirinê ne, li derveyî çarçoveya nirxandina vê gotarê dimînin û lewma jî li vir nehatine nirxandin. Herweha divê li vir bê gotin ku ev xebaten navborî tev, bi hewldana pênasakirin, binavkirin û polînkirina cureyan gelekî bi qedr û qiymet in ji bo geşedana xebatên folklorê kurdî. Rexne û nirxandinên me jî di vê çarçoveyê de ne.

11 Ev xebata teza masterê piştî bi navê *Destana Dewrêşê Evdî Pênase Dîrok Motîf* wekî pirtûk jî hat çapkirin. Bnr. Filiz (2021).

A) Asta destpêkê (Belavbûna malbatê)

Mijara sereke 1: Qeyran

Mijara sereke 2: Veguherîn

B) Asta navîn (Têkoşîna ji bo malbatake nû)

Mijara sereke 3: Lêgerîn

Mijara sereke 4: Astengî

Mijara sereke 5: Çareserî

C) Asta dawî: (Avakirina malbateke nû)

Mijara sereke 6: Yekbûn-gihaştina hev (bi mirinê) (Chyet, 1991, r. 96-99).

Ev struktur ku me bi kurtasî daye di nav xwe de li gorî vegotinê xalên din jî di hewîne û li gorî me dikare li cureyên din ên kurdî yên bi vî rengî bê tetbîqkirin û yên li vê binyadê tên jî wekî “hikayeyên gelêrî” dikarin bên binavkirin.

Ligel vê yekê, Kaplan di xebata xwe de (2022) ji bo van cureyên vegotinên gelêrî binavkirin û polînkirinek din wekî “epos, beyt û vegêranên strankî” pêşniyaz dike. Herî dawî jî Subaşî (2024a) “destan”ê wekî sîwana cureyên vegêranên gelêrî dinirxîne û li gorî wê jî ceribandineke polînkirineke din dike. Di her du gotaran de jî bêyî ku bê binavkirin hinek rexne li ser xebata me ya navborî xuya dibin û lewma jî niha em ê berê xwe bidin van gotaran û derbarê wan de rexne û nirxandinên xwe bikin.

Di gotara Kaplan de em dikarin bibêjin ku hinek kêmasiyên xwendina lîteratura giştî ya navnetewî xuya dibin. Wekî mînak “pênaseyên folklorî” û “pênaseyên meydanî” di lîteratura giştî de wekî “kategoriyên analîtîk” û “yên xwecihî” ji zu ve hatine binavkirin (Bnr. Bascom, 1965; Ban-Amos, 1976a; 1976b). Ew kategoriyên *analîtîk* ne tenê yên *folklorê* ne, lê di heman demê de yên zanistên din jî ne ku li ser vegêranên gelêrî dixebitin.

Rexneyeke din a giştî li ser gotarê jî em wisa dikarin îfade bikin ku Kaplan gelek mijarên berfireh anîne cem hev û ew kirine mijara yek gotarê. *Ji aliyê weznê ve; ji aliyê motîfan ve; ji aliyê naverokê ve û ji aliyê “hewza çandî” ve* nirxandina vegêranên gelêrî bi serê xwe mijarên nîqaş û nirxandinên berfireh in. Tenê em vê yekê bibêjin ku mebesta me bê famkirin; tişta ku Kaplan wekî “Hewza Çandî” îfade dike, teoriyeke têkildarî “difûzyonê” ye di nav xebatên antropolojiyê de ku bi awayê “kulturkreis” tê binavkirin (Bnr. Gentry, 2006). Di xebata me de (Keskin, 2019, r. 162) ev têgeh wekî “hawîrdora çandî” hatibû wergerandin. Piştî vê kurte-rexneyê eger em werin ser binavkirin û pêşniyazên Kaplan ên derbarê vegêranên gelêrî ku ew wekî “destan”, “beyt” û “vegêranên strankî” bi nav dike, em dikarin nêrîn-rexne û nirxandinên xwe wisa îfade bikin.

Em dikarin bibêjin ku li ser cureya “destan”ê nêrînên Kaplan wekî yên me ne ku di *Folklor û Edebiyata Gelêrî* de bi berfirehî hatibûn îfadekirin.¹² Lê ji bo “beyt” û “vegêranên strankî” hinek rexneyên me dê hebin. Wisa xuya dibe ku Kaplan *beytê* wekî cureyeke serbixwe ku tenê helbestkî ye dinirxîne û *vegêranên strankî* jî ji bo *folk romance-halk hikayeleri* û hikayeyên gelêrî ya me pêşniyaz dike.¹³ Li vir, herçiqas Kaplan binavkirina hikayeyên gelêrî (û tesnîfkirina wan) wekî bi bandora tesnîfa cureyên folklorê tirkî hatibûn kirin rexne bike jî, divê em bibêjin ku binavkirina “vegêranên strankî” rasterast pêşniyaz û binavkirina “Türkülü Halk Hikayeleri” ya folklorênasê Tirk İlhan Başgöz (2012) tîne bîra mirov. Herweha di gotarê de meseleya beyt û vegêranên strankî jî ne zelal e.

Kaplan li ser bikaranîna peyva beytê li herêmen Kurdan bi referansdayîna Cihanî dibêje ku; “Em di berhevokên folklorî yên li Qafqasê û taybetî deqa Mem û Zînê ya Oscar Mann li Rûhayê di sala 1906an da tomar kirî rastî peyva beytê tîne” (Kaplan, 2022).

Rast e Oscar Mann (1906) di nav berhevoka xwe de di bin sernavê *epische gesang-stranen epik* cih dide hinek “beyt”an, lê gava mirov li wan dinêre her yek ji ya din cuda xuya dike. Wekî mînak; beyta Zembîlfroş pexşan-helbest tîkel e, ango wekî folk romance an jî hikayeyên gelêrî; *Beyta Bapîrê Agahî Mangur, bavê Hemze Axa*, bi tevahî helbest e, ango stran e; û Beyta Abdurahman Paşa Baba jî dîsa bi tevahî helbest e, ango strankî ye. Li ser vê yekê, herçiqas li ser mijarê nêrînên cuda hebin jî (bnr. Hassanpour, 1989; Qazî, 2009) em dikarin bibêjin ku dîsa di encamê de “beyt” referansî helbestê ye û li vir jî di wateya xwe ya erebî de ye. Lewma jî li gorî vê yekê dema bê gotin ku; *Di folklorê kurdî da ji alîyê naverokê ve beyt û vegêranên strankî mijarên cûrbicûr vedigirin* nakokiyek derdikeve, ji ber ku wekî me ji Mann jî mînak da, ji bo naverokên cuda tenê “beyt” hatiye bikaranîn. Di vê mijarê de hişyariyên Ben-Amos (1976b, r. 216) ên derbarê binavkirinên xwecihî (etnîk) de em li vir bi bîr bînin ku dibêje;

12 Li vir divê em şaşnirxandineke/şaşfamkirineke Kaplan a li ser xebata me jî rast bikin; Kaplan di beşa “Pênaseya Destan, Beyt û Vegeranên Strankî” de dibêje ku “*Mesela di gelek berhevok û xebatên li ser destanên kurdî da hema hema her cure çîroka menzûm an jî beyt û heketên gelêrî wekî destan hatine binavkirin*” (Keskin, 2019, r. 178, 188, 195-197). Lêbelê di xebata me de wekî li jor jî hatibû îfadekirin “hikayeyên gelêrî” û “destan” wekî du cureyên cuda hatibûn polînkirin. Û li cihên ku Kaplan referans dide jî dîsa tevliheviya binavkirinê û ew cudabûna cureyan hatiye îfadekirin. Herweha *vegotinên gelêrî* jî di xebata me de ne ji bo *hikayeyên gelêrî* ku Kaplan îfade dike, lê wekî banêkî hemû vegêranên gelêrî hatibû bikaranîn. Bnr. Keskin (2019, r. 150;154). Hikeyeyên gelêrî jî cureyek e di nav vegotinên gelêrî de.

13 Herweha bi referansa Hassanpour beytan wekî balladan dinirxîne. Lê *Ballada* di lîteraturê de tevî stranên gelêrî-folk songs (bnr. bnr. Oring, 1989, Beşa VII) tîne nirxandin, ango tîkildarî helbesta gelêrî.

Ji hêla dîrokî û erdnîgarî ve, dibe ku heman nav di heman zimanî de di serdemên cuda û di zaravayên herêmî yên cuda de wateyên cuda bidin. Berovajî du peyvên cuda dibe ku di demên cuda de heman wateyê bigirin ser xwe.

Li aliyê din, mînakên ku hem bi helbestkî û hem jî wekî helbest-çîrokî hatine vegotin em ê çawa bi nav bikin? Wekî mînak, Siyamend û Xecê ku li gorî me “hikayeya gelêrî” ye, hem bi awayê xwerû helbest, hem bi awayê helbest-çîrokî û hem jî mînakên ku ligel sazê (tembûr) tên vegotin jî hene.¹⁴ Gelo em ê ya xwerû helbest wekî beyt; ya têkel wekî vegêranên strankî bi nav bikin? Ya ligel tembûrê wê çawa bê tesnîfkirin? Diyar e li vir aloziyeke mezin dê derkeve meydana.

Gava mirov li tesnîfa Kaplan a li ser beyt û vegêranên strankî ji aliyê naverokê ve dinêre jî heman nakokî derdikeve meydana. Ji ber ku naveroka beytan jî “evînî” û “qehremanî” ye ligel yên din û ya “vegêranên strankî” jî dîsa “evînî” û “qehremanî” ye. Lewma jî li gorî me ev cudakirin û binavkirin ne di cih de ne; ji dêvla saffikirinê ve aloziyê zêdetir dikan.¹⁵

Xebata Subaşı (2024a) bi armanca “saffikirin”a vê aloziyê hatiye nivîsandin û li ser vê yekê pêşniyaz dike ku “destan” wekî “çemkeke sîwan” bê bikaranîn û yên din ango beyt û hikayet jî di bin vê çemkê de bên senifandin. Di xebatê de ligel pêşniyaz û senifandinê, rexneyên xebatên berê jî cih digirin.

Subaşı di destpêkê de –tenê- bi referansdayîna Kaplan (2020; 2022) û xwe (Subaşı 2022) dibêje ku; Bi taybetî vegêranên ku wekî destan, hîkayet û beyt tên binavkirin ji hev nehatine saffikirin û sedemên vê yekê tevî rexneyên xwe wisa îfade dike;

Helbet çend sebebên vê nezelaîyê hene. Yek jê xebata li ser vegêrana gelêrî ya Kurdî bi nêrîna bîyanî û xisûsen Tirkî pêk tê. Dema ku xebat bi tenê li ser esasên xebatên folklorîstên bîyanî teşe digirin, dînamîkên vegêrana gelêrî yên Kurdî ji hêla folklorîstên Kurdan ve tên jîbîrkirin. Loma ev nêrîn neguncîn û tevlihevîyê bi xwe ra tîne. Bo nimûne dema meriv senifandina Pertev Naili Boratav (2011, 15-38), İlhan Başgöz (2012, 11-29) û M. Öcal Oğuz (2008) a ji bo destanên evînî yên mêjûyî/hîkayetên gelêrî (halk hikâyeleri) yên Kurdî esas bigire mimkûn e meriv di çend cihan da bixelite. Berî her tiştî di navbera îcrakeran da ferq heye. Dengbêj bê enst-ruman distrên û vedigêrin, aşiq bi saz û tembûrê distrên. Herçiqa weku îcraker hozan û aşiq di Kurdî da hebin jî dengbêj di nav Tirkî da tunene. Weku din piranîya halk hikâyeleri/hîkayetên gelêrî yên Tirkî bi gihîştina hev a evîndaran bi dawî dibe (...) lê di destanên evînî yên mêjûyî yên Kurdî da bi piranî bi negihîştina hev û mirinê bi dawî dibe. Herwiha digel

14 Ji bo mînaka ligel tembûrê bnr. https://www.youtube.com/watch?v=iQoVWR_Pd_M Ji aliyê Pîr Êzdîn (birayê Hozan Dilgês) tê gotin ku ji malbata Pîrê Êzîdîyan ên herêma Torê ye.

15 Wekî din, cureyeke din jî heye ku ne Kaplan ne jî Subaşı amaje pê kiriye. Ew jî “şer” in ku bi awayekî strankî (helbest) û carina jî helbest-çîrokî/pexşan têkel ji aliyê mitirb û sazband, tembûrvanan ve tên vegotin û ji aliyê naverokê ve jî qehremaniya lehengekî “dîrokî” vedibêjin. Ji bo du mînakên vê “cure”yê bnr. Keskin (2021, r. 236-242).

ku di piranîya hîkayetên tirkî da şopên lehengîyê/destanê yan epîkê kêr bûye yan ji holê rabûbe jî di destanên evînî yê mêjûyî yê Kurdî da hîn şopên lehengîyê/epîkê eşkere û zindî ne. Helbet digel van ferqan gelek motif û binyatên hevpar jî hene di navbera van hîkayetên mîletên cuda da. Lê ev nayê wê manayê ku di senifandin û pênaseyê da divê em yek bi yek yê bîyanî texlît bikin. Em dikarin li ser binyata nerîta Kurdî ya devkî esasekê daîn.

Cihên kirpandî ku ji aliyê me ve hatiye kirin rexneyên Subaşı ne ku em ê berê xwe bidin û derbarê wan de nêrînên xwe îfade bikin.

Berî her tiştî divê bê gotin ku Folklor qadeke zanistî ye –ku ji hêla **biyanîyan** ve bingeheên wê hatine dayîn- û ji dawîya sedsala 19mîn ve bi kongre û kovarên navnetewî çarçoveya wê ya zanistî hatiye danîn û bi van çalakîyên zanistî bûye disîplînek. Ji aliyê din ev niqaşên ku di qada kurdî de îro tên kirin, di van kongre û kovarên navnetewî de û di salên 1960-70yî de jî dîsa ji hêla van biyanîyan ve hatine kirin.¹⁶ Lewma, qada folklorê kurdî jî divê ji vê lîteratura berfireh û van niqaş û encaman sûd wergire. Bêyî vê yekê em dê nikaribin wekî disîplîneke zanistî qala folklorê kurdî bikin. Di nav vê lîteratura berfireh de xebatên akademîyên cîran- û xisusen ên tirk- jî cih digirin. Boratav û Başgöz mînakên herî sereke ne ku di nav lîteratura folklorê cîhanê de cihê xwe girtine. Ji aliyê din wekî li jor jî amaje pê hate kirin, xebatên folklorê tirkî hîna di destpêka sedsala 20mîn de dest pê kirine û ji salên 1930î û pê de jî li ser bingeheên berhevkarîyeke gelekî berfireh niqaşên teorîk meşandine û çarçoveyeke teorîk ava kirine.

Ji aliyê din ve cureyên ku Boratav û Başgöz li ser wan xebitîne û nêrînên xwe wekî teorîk ava kirine, ne tenê cureyên girêdayî tirkî û tirkan bi xwe ne. Herweha erdnîgariya ku Boratav û Başgöz piranî xebatên berhevkarîyê kirine û ev cure (hikaye) lê tê vegêran jî bi piranî li gorî nexşeya fermî ya Komara Tirkîyeyê “Doğu Anadolu” (Rojhilatê Anatoliyayê) ve “Güneydoğu Anadolu” (Başûr-Rojhilatê Anatoliyayê) ne, erdnîgariyeke ku kurd û tirk bi hev du re dijîn; an jî cûn û hatinên wan ên çandî û civakî pir zêde ne.¹⁷ Bi gotîneke din ew di nav heman *Kulturkreis*ê (Hawirdora Çandî)

16 Mînakê berbiçav xebata bi navê “Folklore Genres” e ku Dan Ben-Amos editoriya wê kiriye (Ben-Amos, 1976). Ji agahiyên destpêkê tê famkirin ku gotarên di berhevokê berê di kovara bi navê Genre de jî hatine weşandin. Xebata Oring (1989) jî dîsa ji gotarên ku ji salên 1970î û wir de li ser mijarê hatine nivîsandin pêk te. Sempozyuma li ser efsaneyan jî mînakeke din e ji bo rewşa niqaşên wê demê nîşan bide (Hand, 1971). Herweha xebata Trudier Harris a bi navê Genre jî (1995) li ser mijara “cure”yê û cihê wê û serboriya di nav xebatên folklorê de nîşan dide.

17 Ji bo agahiyên berfireh derbarê xebatên wan û hinek mînakên bnr. Boratav (1946); Eberhard (2002); Şaul (2010). Bi taybetî îfadeyên Eberhard ên di encama xebatê de cih digirin, ji bo niqaşên me giring in. Eberhard van îfadeyan bi kar tîne: *Hikayeyên gelêrî, hîna jî parçeyekî zindî yê çanda gelê li herêmen Başûr-Rojhilat û Rojhilatê Anatoliyayê ne. Ew tu carî nebûne mexsûsê Rojavayê Anatoliyayê* (2002, r. 98).

de ne ku Kaplan wekî “hewzeya çandî” bi nav kiriye. Ew tê wê wateyê ku di nav wan de vegotin û cureyên hevpar jî hene û peyda dibin. Mînak, wekî ku Boratav ji George Dumezil neqil dike, *Köroğlu* di nav gelên Qevqaz, tirk û îranî de mewcûd e (Boratav, 2012, r. 134). Herweha *Tahir û Zuhre*, *Şah İsmail*, *Elî İzzed Beg û Senem Xanim*, *Aşiq Xerîb* jî çend ji wan hikayeyên din in ku hevpar in. Bi gotineke din, ne hikaye peyveke têkildarî tirkî ye û ne wekî cure tenê têkildarî edebiyata gelêrî ya tirkî ye. Hebûna vê peyvê di nav pirtûkên berhevkarîyê de yên wekî Emînê Evdal, Heciyê Cindî û herweha bikaranîna wê ji aliyên vebêjerên ku haya wan ji “termînolojî”yê tune ye jî vê nêrîna me dûpat dike. Wekî mînak, di xebata berhevkarîyê ya Subaşı (2024b) de jî îcraker di gelek deveran de, ji bo cureyên ji hev cuda jî peyva “hikayet”ê bi kar tîne. Herçiqas wekî “tercîh” Subaşı ew mînak di nav sernavên cureyên din de bi kar anîbin jî, gotin û binavkirina îcraker tişteki din e.

Rexneya Subaşı ya derbarê îcrakêran ji aliyê dengbêjan ve rast e. Lê divê mirov ji bîr neke ku di erdnîgariya kurdan û kurdî de jî îcraker tenê ne dengbêj in; Ligel dengbêjan aşiq/aşûq; motreb/mitirb; xoreçir/şahnamexwan; çîrokbêj hwd. jî hene. Herweha, wekî me li jor jî mînakek dabû, yên ku kilam, stran û hikayeyan ligel sazê (tenbûr, kemançe, blûr û hwd.) vedibêjin jî hene. Lewma tenê li ser berawerdkirina “aşiq” û “dengbêj” nêrînên xwe em nikarin ava bikin.

Mijara ku yên tirkî bi **gihiştina hev** û yên kurdî bi **negihiştina hev an jî bi mirinê bi dawî dibin** jî cihê nîqaşê ye. Li gorî Başgöz halê kevin ên gelek hikayeyên ku aşiq vedibêjin bi xemgîn û bi mirina evîndaran bi dawî dibin.

Dawîya xemgîn a hikayeyê jî li gorî kevneşopiyên hikayeyên Rojhilata Navîn ên kevin e, lê Başgöz destnîşan dike ku di sedsala bîstan de, gelek guhdarên li Rojhilatê Anadoluyê dawiyên kêfxweş tercîh dikirin û di vî warî de zext li vebêjer/aşıqan dikirin, û ji ber vê yekê di kevneşopîya devkî de pêşveçûneke bidawîkirina hikayeyê ya bi vî rengî çêbû (Şaul, 2010, r. 22).

Vê yekê Boratav ji hevpeyvînên xwe yên sehayê hîna di 1946an de jî îfade dike:

Heya berî niha bi 140 salî, 1800î de, di dema ku Tuccarî¹⁸ hîna sax bû, gelek hikayeyên me bi mirina evîndaran berî ku bigihîjin miradên xwe bi dawî dibûn; ev hikayeyên mîna Kerem û Aslî û Leyla û Mecnûn ên edebiyata dîvanê bûn. Li gelek gund û bajaran axayên Yenîçerîyan û qebedayiyên gundan hebûn ku li aşiqên ku evîndar nedigihandin hev digeriyan, li wan dixistin û gulebaran dikirin. Piştî, aşiqên Qers û derdora wê li hev civiyan û biryar dan ku dawîya hemû hikayeyan bi awayekî biguherînin ku evîndaran bigihînin hev û miradên wan bînin cih (Boratav, 2012, r. 68-69).

Dîsa di heman cihê de çend anekdotên din jî hene û di yekê ji wan de axayek dibêje ku; *Eger aşiq Kerem û Aslî bigihîne hev, ez ê 100 lîrayî bidimê, lê eger [wekî yên din]*

18 Tuccarî navê aşiqekî ye ku di salên 1800î de jiya ye (nîşeya nivîskarê gotarê-nk).

wan bikuje, ez ê guleyekê berdim serê wî (r. 69). Lewma ev ne cudahiyeke bingehîn e di navbera yên tirkî û kurdî de. Dîsa wekî me li jor jî amaje pê kir ev tiştekî têkildarî avxwerina ji heman kaniyê ye, bi gotineke din di heman hawirdora çandî de cih digirin. Boratav jî vê yekê qebûl dike gava dibêje ku; *Em dizanin ku hin ji hikayeyên me yên ku bi mijarên evînê ve mijûl dibin, hikayeyên ji edebiyata erebî û farisî gihîştine me* (r. 68). Lewma dikare bê gotin ku yên tirkî, ji ber rewşa wan a giştî ya civakî, çandî û polîtîk bêhtir di nav kevneşopîyeke berdeewambar de hatine vegêran û bi heman bandora civakî jî guherîne. Mijara ku **di yên tirkî de şopên lehengiyê kê m bûye û di yên kurdî de hîna şopên lehengiyê zindî ye** jî bi nêrîna me têkildariya vê yekê ye. Yên kurdî ji ber heman rewşa wan a civakî û polîtîk negihîştine asteke hevpar, lê li herêmên cuda di nav tradîsyonên cuda de hatine vegotin ku belkî jî pirsgrîka vê binavkirina zêde jî ji vê yekê tê.

Di vê çarçoveyê de li ser gotina Subaşi binavkirin û senifandina vegotinên kurdî bêguman divê ne **yek bi yek** li ser **texlît**kirina yên biyanî [tirkî] bê kirin, lê em dikarin ji wan sûd wergirin û wan bi yên kurdî re berawird bikin û wekî Chyet, di çarçoveya teorîk a ku wan pêşniyaz kiriye de binirxînin.

Ji aliyê din ve, divê bê gotin ku herçiqas Kaplan û Subaşi xebatên berê hatine kirin wekî **zêde di bin bandora yên biyanî û tirkî de mayînê de** rexne bikin jî û bixwazin xwe ji “nêrînên” biyaniyan dûr bixin jî, di senifandin û binavkirinên wan de em rastî van “nêrînên biyanî” tên, çawa ku di meseleya “vegeranên strankî” (bnr. û brw. bi *Türkölü Halk Hikayeleri* yên Başgöz, 2012) de em dibînin. Li vir divê em bibêjin ku muzîk û helbest ji demên pêşî yên mirovahiyê ve ji bo jiberkirin û veguhastina vegêranên gelêrî têkildarî hev in. Ev yek wekî “bard, griot, mitirb, dengbêj, aşiq, gosan” de dikare bê dîtin, ku bîra civakê bi alîkariya muzîk û melodyê gihandine nîşên din. Lewma jî helbesta gelêrî ya kurdî di vê çarçoveyê de ji aliyê me ve hatibû niqaşkirin û ceribandineke polînkirinê jî hatibû kirin (bnr. Keskin 2019, r. 260-292). Dîsa di binavkirin û senifandina cureyên din ên wekî *menaqibname*, *zafername*, *futuhatname* de jî heman tiştî em dikarin bibêjin ku bi heman binavkirinê di nav yên tirkî de jî hene û gelek xebat jî li ser van hatine kirin.

Di vê çarçoveyê de pêşniyaz û bikaranîna Subaşi ya ji bo bikaranîna “destan”ê ji bo cureyên “epîk” di cih de ye ku berî wê ji aliyê me ve jî hatibû vegotin, lê bi cudahiyeke wekî ku “epîk” ew vegêranên têkildarî nasnameya etnîk in. Û herweha ne wekî *sîwan*, lê wekî cureyek ji vegotin/vegêranên gelêrî.

Ji aliyê din ve pêşniyaza Subaşi bi hinek awayan ne zelal e, ji ber ku ji aliyekî ve “destan” wekî “sîwan” a vegêranên epîk tê pêşniyazkirin û li hêla din cureyeke din bi nav dike; “destanên evînî yên mêjûyî”. Di xebatê de mixabin pênaseya vê cureyê cih nagire! Lê wekî me li jor di jêrenotê de (bnr. jr. 15) îfade kir, cureyeke din a bi navê “şer” jî heye di nav edebiyata gelêrî ya kurdî de ku piranî bi helbestkî; carina helbest-çirokî têkel û ligel saz an jî tembûrê û ribab/kemançeyê tên vegotin, bi taybetî li herêma Torê.

Bi vî rengî encama Subaşı ku dibêje; *binavkirina destanê* [û wekî sîwanê bikaranîna wê] *li vegêranên jorîn di serî da tevlihevîya binavkirina van vegêranan safî dike* jî li gorî me bi problem e ji ber ku ji aliyekî ve pirsgrêka me ya binavkirin û senifandinê safî nake; û ji aliyê din ve jî eger armanc **safîkirin** be, mirov dikare hemûyan di bin banê çîrokê de; an mesele; an hikayetê de jî bi nav bike ku her yek ji wan jî dikarin problema me ya *binavkirinê* û *sîwanê* safî bikin. Mebesta me wekî folklornas/lêkolînerên di qada folklorê kurdî de dixebitin ew e/divê ew be ku ne tenê li ser bingeheên binavkirinê herêmî, lêbelê di heman demê de li gorî pîvan û nêrînên qadê, nêrînên cuda yên folklornasên cîran û cîhanê hewl bidin “cure”yan bi nav bikin û wan polîn bikin.

Nirxandin û encam

Erdnîgariya ku kurd li serê dijîn berfireh e û ji ber şertên heyî yên- bi taybetî yên sedsala dawî- civak(ên) kurdan ji hev dûr in. Ji aliyê din bi civakên tirk, ereb, faris û ermanan re di nav têkiliyê de diroki de bûne. Van şert û mercên heyî -û bêguman gelek sedemên din jî dikarin bîrêzîkirin- bi xwe re “pircurebûneke” (di warê binavkirinê de) zêde berfireh di qada folklor û edebiyata gelêrî de derxistiye holê. Ev yek di mijara binavkirin û polînkirinê de zehmetiyan ji lêkolînerên qadê re derdixe meydanê. Li gel vê yekê, bi taybetî jî van salên dawî, ji bo çareserkirina van zehmetiyan derbarê mijara binavkirin û polînkirinê de xebatên hêja tên kirin. Pêwîstiya qada folklorê kurdî bi hewldan û ceribandîna wisa cuda heye ku ji bo lêkolîner, xwendekar û bi giştî jî qada folklorê kurdî bi pêş dixê. Lê bêguman hîna jî pêwîstî bi nîqaş û xebatên berfirehtir heye, ji ber ku qada folklorê kurdî ji aliyê akademîk ve hîna di asteke destpêkê de ye. Ev xebatên di vê gotarê de hatine nirxandin jî di vê çarçoveyê de ne.

Yek ji mijarên ku li ser nîqaşê tên kirin vegotinên/vegêranên gelêrî ne û di nav wan de jî bi taybetî mijara pênasekirina *destan* û *hikayeyên gelêrî* ye. Di vê çarçoveyê de li jor bi dirêjahî û berfirehi li ser mijara “cure” hatiye rawestîn û xebatên vê dawiyê hatine kirin jî ji hinek hêlan ve hatine nirxandin.

Di serî de divê em qebûl bikin ku folklor qadeke zanistî ya navnetewî ye û ji dawîya sedsala 19mîn û vir de gelek xebatên berfireh hatine kirin, li ser van xebatan teorî hatine avakirin û derbarê van teoriyan de gelek nîqaşên berfireh hatine kirin. Lewma jî berî her tiştî divê lêkolînerên qada folklorê kurdî berê xwe bidin van nîqaş û teoriyan da ku xebat û analîzên wan hêsantir bikin. Di nav vê qada navneteweyî de xebatên folklornasên cîran- bi taybetî yên tirk- jî hene ku dîsa ji bo yên kurdî dê sûdewer bin ji ber ku; a) gelek xebatên sehayî yên berfireh kirine b) xebatên ku kirine li ser berhevkarîyên ji heman hawîrdora çandî (hewza çandî) ne.

Tê dîtin ku rezerveke hinek lêkolînerên kurd li hember bikaranîna hikayê û hikayeyên gelêrî heye. Dibe ku sedemên vê yekê bikaranîna wê ya di tirkî de be an jî ji ber ku peyv ne “kurdî” ye naxwazin bi kar bînin û ji ber vê yekê jî dikare bê gotin ku

meyil bêhtir li ser bikaranîna “destan”ê ye. Lê ne hikaye tenê di nav edebiyata gelêrî ya tirkî de cureyek e, û ne jî peyv bi tirkî ye. Lewma jî bi raya me di bikaranîna wê de tu pirsgirêk tune.

Lewma, li gorî me ew cureyên vegotinê /vegêranê ku piştî destanan derketine û ji aliyê naverokê ve mijarên civakî ne, ango ne rengekî neteweyî ne, dikarin wekî *hikayeyên gelêrî (folk romance)* bînin binavkirin. Piraniya wan helbest-çîrokî (pexşan) têkel bin jî dibe ku li gorî îcraker biguherin, lêbelê yek ev “hikayebûna” wan ji holê ranake. Di vê mijarê de analîza binyadî ya Chyet ku ji ya Başgöz adapteyî yên kurdî kiriye hîna jî sûdewer e. Ji aliyê civakî ve hikayeyên gelêrî ew vegotin/vegêran in ku bêhtir li ser bûyerên “di nav civakê” de qewimîne vedibêjin. Li vir herçiqas carina qehremaniyek derkeve pêş jî ew qehremenî ne li dijî “yên din” e; ne li dijî civakeke din an jî nasnameyeke din e, lê di nav civakê de, di nav heman nasnameya etnîk de bûyer diqewimin û bêhtir di paşxaneyê de bûyereke romantîk heye wekî Mem û Zîn; Siyabend û Xecê; Zembîlfiroş; Sîfî û Ferx û hwd.

Li hêla din destan (epîk-epos), li gorî nêrînên lîteraturê, ew cure ye ku bi piranî –û di eslê xwe de – menzûm û dirêj in; netewî ne; hestên netewî di nav xwe de di-hewînin û wan hestan bilind dikin. Di vegêranê de ligel hêmanên mitolojîk, bal li ser şerê “di navbera civakan” de ye, ango di navbera du nasnameyên etnîk ên cuda de; di navbera “em” û “yên din” de ye. Herweha, li ser hebûn/tûnebûna “destan”ên kurdî di çarçoveya “vegêranên menzûm ên dirêj”, “kevinbûn” û “hebûna tradîsyoneke eposê” de (ligel nêrînên Bakhtin û Dumezil) divê em hinekî bifikirin, lê heya wê demê yên ku dişibihin “epos”ê em dikarin wekî *destan* bi nav bikin.

Ji aliyê din, wekî Kaplan jî di xebata xwe de îfade dike, li seranserê erdnîgariya kurdan ji bo beyt û vegêranên strankî *çîrok, serhatî, hekayet, qiset û heta stran, kilam an jî lawje bi rehetî têne bikarînan*. Lewma ji aliyêkî ve dikare bê gotin ku hîlbijartina navekî ji bo cureyekê li ser “tercîh”a lêkolîner dimîne; lê divê ev tercîh ne jixweber, li ser hîmên bingehîn ên analîza metnan û nêrînên cuda yên qada folklorê bînin kirin. Ji binavkirinên xwecihî bêguman dê sûd bê girtin, lê di heman demê de jî divê bal li ser lêgerîn û avakirina kategoriyên analîtîk be.

Ji bo vê yekê jî;

- Ev binavkirin (beyt, destan, hikayet, mesele û yên din) li ku, li kîjan herêman tînin bikaranîn, rêjeya wan a belavbûnê çawa ye û di kîjan kontekstê de (beyt, destan, hikayet, çîrok, mesele hwd.) tînin vegotin.

- Ji aliyê teşe û naverokê ve çawa ne?

- Ji hêla kê/kî ve tînin gotin û çi nav li îcrakeran tê kirin?

Bi vî rengî û li ser berhevkariyeke berfireh pêkan e ku kategoriyên analîtîk ên edebiyata gelêrî bi awayên din bînin binavkirin, an jî ji bo her herêmeke kurdnişîn kategoriyên cuda bînin dîtin.

Wekî encam dikare bê gotin ku îro pêwîstiya qada folklorê kurdî bi hewldan û ceribandîna wisa cuda heye ku aso û nêrîna lêkolîner, xwendekar firehtir dîkin û bi gîştî jî qada folklorê kurdî bi pêş dixin. Ev xebat û xebatên li vir hatine nîrxandin jî di vê çarçoveyê de ne ku pêşîya nîqaşên berfirehtir di qada folklorê kurdî de vedikin.

Çavkanî/References

Atlı, H. (2024). Destanên Kurdî ji Alîyê Taybetmendîyên Dirûvî ve. *Şarkiyat* 16/1, r. 488-501. <https://doi.org/10.26791/sarkiat.1437047>.

Atlı, H. (2025). Destanên Kurdî Ji Alîyê Tema û Mijarên Xwe ve. *International Journal of Kurdish Studies, Volume 11 (1)*, 399-422, DOI: <https://doi.org/10.21600/ijoks.1595895>

Aykaç, Y., Güzel, Ş., & Çakar, S. (2019). Bîbliyografyaya Tezên Masterê yên Beşên Ziman û Edebiyata Kurdî û Ziman û Çanda Kurdî (2011-2018). *Şarkiyat* 11/2 (Ağustos 2019), 1007-1043. <https://doi.org/10.26791/sarkiat.581438>.

Bascom, W. (1965). The Forms of Folklore: Prose Narratives. *The Journal of American Folklore*, Jan. - Mar., 1965, Vol. 78, No. 307 (Jan. - Mar., 1965), pp. 3-20. <https://www.jstor.org/stable/538099>

Ben-Amos, D. (1976a). Introduction. Di nav *Folklore Genres* (ed. D. Ben-Amos). Austin & London: University of Texas Press, r. ix-xlv.

Ben-Amos, D. (1976b). Analytical Categories and Ethnic Genres. Di nav *Folklore Genres* (ed. D. Ben-Amos). Austin & London: University of Texas Press, r. 215-242.

Berbir, H. (Brh.) (2013). Destanên Kurdî. Weşanên Şaredariya Kayapınar

Başgöz, İ. (1989). The Structure of Turkish Romances. Di nav *Folk Groups and Folklore Genres- A Reader* (ed. E. Öring). Logan & Utah: Utah University Press, r. 197-208.

Başgöz, İ. (2012). Türküli Aşk Hikayeleri Bir Gösterim Olarak. İstanbul: Pan Yayıncılık.

Boratav, P. N. (1946). Doğu Anadolu'da Folklor Derlemeleri. *Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 4(1), 85-95. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dtcfdergisi/issue/66705/1043411>

Boybeyi, S. (2008). Prof. Dr. İlhan Başgöz ile Söyleşi- Portre-Söyleşi. *Toplum ve Demokrasi*, 2 (3), Mayıs-Ağustos, 2008, s. 285-290. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/211025>

Boyras, Ş. (2008). Sözlü Anlatıların Sürekliliği Üzerine Düşünceler. *Folklor / Edebiyat*, hj: 54, r.105-118.

Boratav, P. N. (2012). Halk Hikayeleri ve Halk Hikayeciliği (Çapa 3yem). İstanbul: Tarih Vakfı yayınları

Celil, C. & Celil, O. (2013). Zargotina Kurda I-II (çapa 3yem). İstanbul: Aram

Chyet, M. L. (1991). (1991). "And a Thornbush Sprang Up Between Them": Studies on "Mem û Zîn", A Kurdish Romance Vol-I-II. Berkeley: University of California (Teza çapnebûyî ya doktorayê).

Eberhard, W. (2002). Güneydoğu Anadolu'dan Aşık Hikayeleri (çev. M. Kocaoğlu Van der Hoeven). Ankara: TDK

Dundes, A. (1980). Text, Texture, Context. Di nav *Interpreting Folklore*. Bloomington: Indiana University Press. r. 20-32.

El-Shamy, H. (1995). Folk Traditions of the Arab World- A Guide to Motif Classification. (2 cîld). Bloomington & Indianapolis: Indiana University Press

El- Shamy, H. (2018). Folklore of the Arab World. *Humanities*, 7/3. r. 2-57. <https://doi.org/10.3390/h7030067>

Ertekin, M. Z., & Güzel, Ş. (2019). Xebatên Kurdolojiyê li Zanîngeha Bîngolê (2014-2018). *Mukaddime*, 10(1), 161-193. <https://doi.org/10.19059/mukaddime.508828>

Filiz, M. Ş. (2014). Xebatek Li Ser Destana Derwêşê Evdî. Mêrdîn: Zanîngeha Mardîn Artukluyê, Enstîtuya Zimanên Zindî Yên Li Tirkîyeyê (Teza Lîsansa Bilind ya Çapnebûyî).

Filiz, Mehmet Ş. (2021) Destana Dewrêşê Evdî Pênase Dîrok Motîf, Wan: Peywend.

Gentry, K. M. (2006). Kulturkreise. Di nav *Encyclopedia of Anthropology* (ed. H. James Birx), London & New Delhi: Sage, r. 1387-88.

Hand, Wayland D. (ed.) (1971). American Folk Legend: A Symposium. Berkeley: University of California Press.

Harris, T. (1995). Genre. *The Journal of American Folklore*. 108/430. r. 509-527. <https://www.jstor.org/stable/541658>

Hassanpour, A. (1989). Bayt. *Encyclopedia Iranica*. (Dîtin: 02.05.2022), <https://www.iranicaonline.org/articles/bayt-folk-art>

Jansen, W. H. (1961). Turkish Folklore: An Introduction. *The Journal of American Folklore*, Oct. - Dec., 1961, Vol. 74, No. 294, Folklore Research around the World: A North American Point of View (Oct. - Dec., 1961), pp. 354-361. <https://www.jstor.org/stable/538258>

Jolles, A. (1965). Einfache Formen. Tübingen: Max Niemeyer Verlag

Kaplan, Y. (2022). Helsengandinek li ser Cureyên Vegêranê yên di Folklorê Kurdî da (Destan, Beyt û Vegêranên Strankî). *International Journal of Kurdish Studies*, 8/2, r. 273-292. <https://doi.org/10.21600/ijoks.1144690>

Keskin, N. (2018a). Rewşa Akademiya Kurdî Li Tirkîyeyê û Pirsgirêkên wê-Türkiyede Kürtçe Akdeminin Durumu ve Sorunları. *Şarkiyat*, 10(1), 471-485.

Keskin, N. (2018b). Roja Nû û Edebiyata Kurdî ya Gelêrî-1. İstanbul: Avesta

Keskin, N. (2019). Folklor û Edebiyata Gelêrî. İstanbul: Avesta

Keskin, N. (2021). Roja Nû û Edebiyata Kurdî ya Gelêrî-2. İstanbul: Avesta

Keskin, N. (2022). Folkloru Kurdî di Sedsala 21emîn de: Pirsgirêk û Derfet. *Folklorê Kurdî- Wêje, Ziman, Mêjû, Civak û Kelepor (Berga Dûyê)*. (ed. H.G Tewfîq; H. O. Ebdulrehman; E. N. Ebdullah; N. E. Hesên). Zakho University.

Mann, O. (1906). *Kurdisch-Persische Forschungen*. Berlin

Oring, E. (1989)(ed.). *Folk Groups and Folklore Genres- A Reader*. Logan & Utah: Utah University Press.

Pertev, R. (2017). Celadet Alî Bedir-Xan: Danerê Termînolojiya (Zaravenasiya) Folkloru Kurdî. *The Journal of Mesopotamian Studies*, C:2/1, Zivistan 2017, r. 17-31. <http://jms.artuklu.edu.tr/en/download/article-file/279004>

Pertev, R. (2018). *Folklor û Nasnameya Kurdî ya Neteweyî (1898-1946)*. İstanbul: Avesta

Qazî, Q. F. (2009). *Sê beytî folklorîk: Mem û Zîn, Xec û Sîyamend, Ehmedî Şeng*. Hewlêr: Çapxaney Aras.

Sowayan, S.A. (1992). *The Arabian Oral Historical Narrative- An Ethnographic and Linguistic Analysis*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz

Subaşı, K. (2022a). Weku Sazî û Dezgeh Xebatên Li Ser Folkloru Kurdî. Di nav *Ekoller ve Kurumlar* (ed. M. N. Doru & K. Gökdag). Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, r. 205-232.

Subaşı, K. (2022b). Pirnaviya Cureyên Vegêrana Gelêrî û Nestandartbûna Wan di Kurdî de. *Folklorê Kurdî- Wêje, Ziman, Mêjû, Civak û Kelepor (Berga Dûyê)*. (ed. H.G Tewfîq; H. O. Ebdulrehman; E. N. Ebdullah; N. E. Hesên). Zakho University.

Subaşı, K. (2024a). Ji Mîtolojiyê Ber Bi Tarîxê û Ji Lehengîyê Ber Bi Evînê- Destan Weku Çemkeke Sîwan Di Vegêrana Gelî Da. *Şarkiyat*, 16/1, r. 104-116. <https://doi.org/10.26791/sarkiat.1425264>.

Subaşı, K. (2024b). Zargotina Çiyayê Sîpanê. Destan/Çîrok/Meselok. İstanbul: Nûbihar.

Saul, M. (2010). İlhan Başgöz'ün Halk Edebiyatı Araştırmalarına Katkısı. *Millî Folklor*, 22/85, r. 19-25.

van den Bergh, G.van B. (2018). Herder and the Idea of a Nation. *Human Figurations*, 7/1. <http://hdl.handle.net/2027/spo.11217607.0007.103>

Yıldırımçakar, Z., Güzel, Ş., & Çakar, S. (2021). Bîbliyografyaya Tezên Master û Doktorayê yên Beşên Ziman û Edebiyata Kurdî û Ziman û Çanda Kurdî (2011-2020). *Kurdiyat*(3), 67-99. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kurdiyat/issue/62774/910283>

Zengin, E. (2020). Herder'in Folklor Tanımlamalarında Halk Kavramının Doğası. *Millî Folklor* 126, r. 18-26. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1188006>

Extended Abstract

Folk literature is a major part of the field of folklore, and within it, the issue of genre is very important. Naming and defining genres is, above all, very important for the classification and understanding of folklore materials, and especially of folk literature samples. It is also important for comparative studies, because things with the same characteristics can be compared.

On the other hand, naming or defining genres is also important for the field of folklore as a whole, so that it can be defined as a discipline. That is why we come across this issue in the early works in the field. The works of the Brothers Grimm on Mythology, Legends and Folktales can be evaluated as attempts to define and classify folk narratives. In addition, these issues are also present in the debates and presentations in the first congresses at the end of the 19th century. However, since the 1950s and especially in the 1960s and 1970s, these discussions have increased and the concept of genre has taken a central place in folklore. This seems to be related to the expansion of folklore studies and the establishment of folklore departments in American universities. Articles and books are published on the subject of genre based on the theoretical views of the time.

According to Ben-Amos, since the beginning of folklore studies, genre has been considered at least in four meanings, such as; 1- Classificatory categories 2- Permanent forms 3- Evolving forms 4-Forms of discourse. Also, in another place, he considers them as “analytical categories” and “ethnic types”. In the same context, Bascom talks about the analytical classification and local denominations and emphasizes the importance of the consensus on the analytical classifications. From the 1930s onwards, the debates and experiments of Turkish folklorists are also important for our discussion.

Studies on Kurdish folklore and folk literature also date back to the beginning of the 20th century, many collections have been made, but discussions on the subject of genre do not appear. In Türkiye, with the establishment of the Departments of Language and Literature/Kurdish Language and Culture, academic studies on Kurdish folklore and folk literature have also increased, and in this context, attempts and experiments on naming and classifying genres have also emerged. In these studies, the discussion on naming and classifying epos (destan) and folk romances (hikaye) is particularly dominant.

In this study, in addition to the topic of genre, recent works on the subject, especially those of Kaplan (2022) and Subaşı (2024), are reviewed. Both criticize previous naming and classifications as being too influenced by foreign and “specifically” Turkish ones. On this basis, Kaplan proposes the terms *destan* (epos), *beyt* (bayt) and *vegêranên strankî* (narrative with song) for the types of Kurdish folk narratives, while Subaşı proposes the term *destan* as the umbrella term for folk narratives and classifies others under this naming.

In our opinion, folklore is a scientific field with its more than 150 years of history, with its different views and theories and its own methodology. In a general sense, it is like a global pool that includes all the work of different individuals. A work to be done should first of all turn to this pool, in other words, benefit from the views, theories and examples of this field. Therefore, Kurdish researchers in this field should not be deprived of them and, in addition to the theoretical views and examples of world folklorists, should also look at the works of Turkish folklorists. Since they also worked on the same examples of the same cultural environment (*kulturkreise*), their works can also be benefited from for the description and classification of Kurdish folk narratives. Because the main goal is to reach analytical categories through regional descriptions.

In this context, in our opinion, as Chyet has also tried in his work, the suggestions made by folklorists such as Boratav and Başgöz are also suitable for Kurdish folklorists today. In this way, *hikaye* (folk romance) are a type of narrative that took place “within society” and are mostly retold in a poetic-narrative form. On the other hand, *destan* (epos) are a type of narrative that is mostly poetic in form; and also has a national character in terms of content and heroes. In other words, they focus on the opposition of “different societies” and in this sense, the events do not happen “among society”, but rather “between societies”.

On the other hand, another fact is that due to the general situation of the Kurds, different denominations are used in different Kurdish-populated regions for same or different narrative types, and some of them may even be independent types. To clarify this;

- Where and in which regions are these denominations (*beyt*, *destan*, *hikaye*, *çîrok*, *mesele* etc.) used, what is their distribution rate, and in what context (verses, epics, stories, cases, etc.) are they told?
- What are they like in terms of form and content?
- By whom are they told and what names are given to the performers?

In this way, and based on a broad comparison, it is possible to name the analytical categories of folk literature, or to –maybe– find different categories for each Kurdish-populated region.